

Bylo by nespravedlivé, kdybychom nechali nepovšimnuty ony pozitivní hodnoty Madariagovy studie, jež právě plynou z jeho ženevských pozorování a tvoří cenný přínos pro příští vědeckou práci na poli srovnávací sociální psychologie. Nejsou sice dokumentárním materiálem v přísně vědeckém smyslu slova, mají však nespornou cenu vlastních pozorování přímého účastníka. Mnoho cenného řekl Madariaga především o francouzském racionalismu. Ukázal na jasnost francouzského myšlení, na smysl rozlišovací a touhu po jasné přesnosti. Dobře charakterizuje francouzský politický systém, ač zde by bylo namnoze třeba přesnějšího rozlišení francouzského etatismu od byrokratického etatismu Němců. Specifické vlastnosti francouzského ústavního života vynikají velmi názorně v Madariagově srovnání francouzského politického a ústavního vývoje s anglickým. Za velmi cennou pokládáme ovšem i autorovu charakteristiku španělské politiky a zejména španělského politického stranictví, založeného na osobnostech vůdců. Také ve srovnávací kapitole o rodině přinesl autor mnoho dobrých postřehů, zejména o anglickém školství, vychovávajícím k normálnímu rodinnému životu a o pevnosti francouzské rodiny. Za jednu z nejlepších a vědecky nejvíce dokumentovaných kapitol Madariagovy knihy jest pokládati jeho srovnávací sociálně-psychologickou studii jazyků všech tří národů. Právě-li o francouzštině, že »je abstraktní a přesná, kdežto Angličanovo myšlení je konkrétní a nejasné« (196), vyjadřuje tím zajisté velmi přílehlavě dojem každého, kdo se zabýval studiem nejen jazyků těchto národů, nýbrž i jejich vědeckou literaturou. Ke konečnému posouzení této kapitoly bylo by ovšem třeba kritiky filologů. Na všech těchto zajímavých kapitolách Madariagovy knihy vidíme však neustále, jak mu v jeho výkladu a zejména ve vyhledávání příčin (jemuž se nemůže bránit) vadí jeho tuhé schéma, které mu zabraňuje, aby viděl složitou intervenci sociálních sil, působících na utváření každého sociálního jevu. Tím, že pokládá zcela nesprávně národní povahu za jakousi danou veličinu, ztrácí postřeh pro historický vývoj sociálního jevu. Uniká tak jeho pozornosti zejména nesmírná síla sociálních tradic, jak jest patrné na příklad při výkladu o rodině. Relativní pevnost španělské rodiny nelze přece vyložit vášnivostí národa, nýbrž právě především jeho konservativním tradicionalismem. Zařazení tří velikých národů do tuhého schematu brání autorovi, aby viděl veliké různosti regionální. Právě-li, že »Francouz jest chladný« (104), může to snad relativně platit o obyvatelích severní Francie, nikdy však o vášnivých Provencalech. Nejvíce jest nedostatek pozornosti, věnované intervenujícím sociálním silám, patrný na kapitole o náboženství. Z celé kapitoly není ani jasně zřejmo, jak podstatný rozdíl tvoří anglický protestantismus od francouzského a španělského katolicismu, jakoby šlo o pouhé projevy národní povahy a ne o zcela pevně společenské instituce, které svým tlakem působí na věřící bez ohledu na to, jaké jsou národnosti.

V závěru můžeme říci, že Madariagova srovnávací studie přináší sice dosti cenných osobních postřehů autora, který s jemnou inteligencí a vytříbeným vkusem (viz kapitolu o umění) pozoroval život tří národů, s nimiž se intenzivně stýkal, avšak byl příliš málo metodicky školeným vědcem, než aby své postřehy dovedl zpracovati ve skutečně cenné vědecké dílo. Cenné jest ovšem i to, že se o takovou srovnávací studii pokusil. Na konec je třeba se zmíniti o velmi zdařilém českém překladu, který jak po stránce věcné tak i svým hladkým a vkusným stylem splňuje všechny požadavky, kladené na moderní vědecký překlad.

Dr. Jan Mertl.

Z. FIERLINGER: DEMOKRACIE A OTÁZKA NÁRODNOSTNÍ. Vydal Svaz národního osvobození. V Praze 1931, stran 338 za Kč 30.—.

Národní myšlenka může podle autora spočívat pouze na ideovém podkladě a padá, jakmile je spojena se zájmy hmotnými. Nelze ji směstnati v úzký rámec jednoho národa, nýbrž je třeba postavit ji do služeb celé lidské společnosti. Národní myšlenku takto pochopenou lze smířiti s myšlenkou sociální, kterou moderní doba vyzvedla a kterou demokracie pomáhá uskutečňovati. Kniha o jedenácti kapitolách: nová Evropa a starý problém národnostní, myšlenka národní a sociální, vznik a vývoj nacionalismu, hospodářské základy světové války, revoluce národní a sociální, likvidace minulosti, mezinárodní ochrana menšin a co znamená, stát, demokracie a menšina, fašism proti demokracii,

o duševní vůdcovství v Evropě, od liberalismu k labourismu, má za úkol, jak praví autor, zejména vyvrátiti mylné tvrzení, že mezi myšlenkou národní a myšlenkou sociální jde o ideový konflikt. Děje se tak per longum et latum, často hodně těžkopádně, ale celkem s úspěchem.

Světovou válku můžeme označiti podle autora jako krizi nacionalismu v nejširším slova smyslu, který je často označován též jako imperialismus. Světová válka znamená mezník, přes který vstupujeme do nové epochy, v níž se Evropa organizuje politicky, sociálně a hospodářsky na nových, podstatně rozdílných základech. Demokracie postupuje s hospodářskými vymoženostmi, z nichž široké vrstvy mohou čerpati nejen lepší hmotné existenční podmínky, nýbrž též více vzdělání, více zdraví a více svobody. Vnitřní dispozice člověka k demokracii je něčím konstantním. Demokracie předpokládá určitou rovnost mravní. Každá forma demokracie (právní, politická, hospodářská, kulturní) je schopna dalšího vývoje ve směru ideálního sociálního vyrovnání, které je postulátem socialismu. Je-li tudíž socialismus cílem, byť i dnes ještě dosti neurčitým každého pokroku, je demokracie nejjistější metodou k jeho dosažení. Demokracie osvobozuje jednotlivce od mravního a duševního donucení, za to však nás nutí ke společnému úsilí zejména na poli hospodářském. Moderní demokracie hledá cestu, jak spojití kolektivní úsilí s nejširší mravní autonomií a s lidskou důstojností, která byla vždy ideálem západní civilizace. Tato osobní mravní autonomie může býti zajištěna jen tehda, když společnost si uloží zákony omezující sice materiální svobodu jednotlivce, zaručující mu však za to co nejširší svobodu ducha. Moderní demokracie musí býti světová, neboť ukládá činnou a obětavou účast na společném díle. Moderní demokracie, bojující proti falešně pochopenému naturalismu, usiluje nejen o lepší společenský řád uvnitř státu, nýbrž též o lepší soužití ras a národů a tudíž i o trvalý mír. Jen v demokracii může Evropa zakotviti, aby nebyla znovu stržena do nového světového konfliktu, ještě snad strašnějšího, než byl předcházející. »Lze říci, že moderní demokracie stvořila otázku národnostní, neboť dala národům a všem jejich vrstvám vědomí národní individuality; jelikož však současně vychovává ke vzájemnosti, je pouze ona schopna národnostní otázku vyřešiti. Nelze tudíž škody, způsobené nacionalismem, přičítati na vrub demokracie« (str. 28).

Kde není sociální a hospodářské rovnosti, nemůže býti ani pravé demokracie. Demokracie důsledně aplikovaná je vlastně základem všeho socialismu. Je důležité, aby etická základna socialismu byla postupně rozšířena a aby přešla v plné vědomí dělníka. Boj třídní musí býti bojem hospodářským a politickým, ale současně též bojem ideovým. Národy sociálně vyrovnané nemají příčiny k národnostní nesnášenlivosti. Socialismus znamená kulturní sebeurčení všech vrstev a proto ovšem bude znamenati větší a rychlejší diferenciaci. Národní vědomí bude nejvyšší měrou posíleno a diferenciacní vývoj tím urychlen, neboť lid stane se spolutvůrcem kulturních hodnot, jež ponesou pečeť národní povahy, která přijde k lepšímu uplatnění. Spoutaný genius lidu rozbije okovy, v něž ho uvrhla třídní nadvláda, a bude svoboden, aby dal směr tvůrčí činnosti celého národa. Hospodářský a kulturní demokraticismus umožní výměnu kulturních statků, neboť národy nebudou se musit již obávati, že proti nim bude zneužito jejich postavení číselně a hospodářsky slabšího, budou vždy přístupny formám vyšší kultury, které přizpůsobí své národní povaze. Duševní život celého lidstva získá a nabude neobyčejně intenzivitu a rytmus duševního vývoje bude uspíšen. To je podle autora v podstatě kulturní a civilizační význam socialismu, a národní sebevědomí jeví se jeho přirozeným prvkem a důležitým předpokladem. Socialismus představuje dnes konstruktivní politickou sílu a není již pouhou materialistickou doktrínou. Je spíše syntésí duchovních proudů 18. a 19. století a znamená praktickou aplikaci křesťanských ideálů na reálné potřeby lidské společnosti. Vznesenou úlohou socialismu je podle autora překlenouti rasové a národnostní rozdíly. »Úlohu, kterou plnila katolická církev po staletí, musí převzítí sociální demokraticismus, neboť nový věk nedal nám jiné nové vůdčí myšlenky. Lepší sociální citění bude podporovati kulturní a národnostní vyrovnání, chceme-li v určitých případech snad i asimilaci, nesmí však nikdy asimilaci podporovati uměle a prostředky násilnými. Socialismus musí býti demokratický a nesmí přehlížeti přirozená práva národů na jejich samotnou kulturu« (str. 64).

Ani při úkolech hospodářských a politických nesmí nikdy národ ztratiti se zřetele etické základy, na nichž lidská společnost spočívá. Zájem celkového hospodářství předpokládá podle autora tuto rovnici: co nejlepší pracovní podmínky — co největší počet spotřebitelů a jejich nejvyšší kupní síla — přiměřený počet vyrobených statků. K čemu kapitalistické hospodářství by mělo ve svém vlastním zájmu směřovati, je trvalé hmotné a mravní zabezpečení existence dělníka. Hospodářský pokrok nespočívá v pouhém jednostranném zvýšení výroby, neboť výroba není samoúčelem, nýbrž je v přímé závislosti na spotřebě, a to nikoli pouze po stránce kvantitativní, nýbrž i kvalitativní. Pro skutečný pokrok lidstva je směrnatá výroba, která je schopna podporovati spotřebu statků majících skutečnou hodnotu a zvyšující životní míru obyvatelstva nejen ve směru materiálním, nýbrž i kulturním. Vše, co znamená trvalé zlepšení existenční a kulturní úrovně konsumentů, znamená i pro výrobu trvalý zisk. »Současná krise světového hospodářství, zaviněná špatnou distribucí hospodářských statků, jejichž výroba stoupá úměrně s technickou a lepší organizací výroby, není pouhou přechodnou krisí obchodní a výrobní. Každý přemýšlející člověk, jemuž nescházejí základní poznatky národního hospodářství, dospívá k závěru, že jde tu o organickou krizi kapitalistického liberalismu, který selhává« (str. 198). Dosud náš hospodářský, sociální a mravní vývoj, znamenající stále větší demokratisaci společenského řádu, nedospěl tam, abychom mohli organisovati celé své hospodářství na zásadách socialistických, a stát musí se spokojovat s opatřeními, která by alespoň z části korigovala neblahé důsledky liberalistického hospodaření. Náprava hospodářských poměrů vyžaduje nové morálky společenské, kterou postupně třeba vytvořiti a která bude též konečným důsledkem nových forem hospodářských. Při tom vznikají největší překážky v důsledku dnešní těsné souvislosti celého světového hospodářství, do něhož každý stát je nucen organicky se včleniti. Dnes je nemyslitelné chtíti uzavřít se hermeticky vůči celému ostatnímu světu a vypěstovat umělou skleníkovou sociální kulturu, jako na druhé straně nelze evropskému státu sociálně zaostalému udržeti nadlouho uvnitř svých hranic režim, který by zůstával pozadu za vývojem celého světa. Tomu nezabrání ani sebe vyšší celní přehrady, sebe přísnější ochrana práce, žádný sebe přísnější policejní systém. Podobný režim bude vždy vysazen těžkým krisím politickým a hospodářským. Na druhé straně každý stát, jehož sociální pokrok jest určován a hnán kupředu množstvím důležitých hospodářských a politických činitelů, majících příležitost se volně projevit a plně uplatnit, spoluurčuje a urychluje nepřímou celkový vývoj světového hospodářství, strhuje veškeré ostatní státy s sebou na cestu pokroku, vyrovnává mezinárodní konflikty, drží v šachu tendence nacionalistické a imperialistické, připravuje lepší mezinárodní souručenství a hospodářskou spolupráci a zajišťuje světový mír. Nový tento vývoj tvoří současně též nové hodnoty mravní, ba i nové pojmy a normy právní, působí kulturně a civilisačně a podněcuje nejvyšší měrou duševní mezinárodní spolupráci a rozvoj duševní. Proto také socialistické strany v každém státě jsou nepřáteli hospodářského nacionalismu a separatismu a nejlepšími zastánci politiky mezinárodního sblížení a dorozumění. Pokud jde o Československo, národnostní zápas, díky sblížení socialistických stran, nebude se v budoucnosti odehrávat jako před tím na poli hospodářském a proto ztratí své ostří a nabude čím dál tím více povahy kulturní soutěže mezi oběma národnostními kmeny, která může býti velmi zdravá a užitečná a celku pouze prospěšná, podle autora. »Hospodářské vyrovnání, které učinilo již určité pokroky a které je nezávislé na politice státu a na jeho podpoře a nezadržitelně spěje ku předu, bude znamenati též národnostní vyrovnání a pozitivní řešení celé této složité otázky a to alespoň ve státech, kde sociální cítění všech politických stran bude dosti silné, aby znemožnilo návrat k minulosti« (str. 206).

Cenné služby národnostnímu smíru může samozřejmě prokázat mezinárodní ochrana menšin, nelze ji však podle autora přeceňovat a považovat za všelék. Nejlepší ochranou práv menšinových jest stát skutečně demokratický a sociálně spravedlivý. Je proto v zájmu menšin samých, aby aktivně přispívaly k vybudování všech demokratických institucí ve státě. Ukládá-li problém národnostní státu značné povinnosti, sluší žádati na druhé straně, aby menšiny plnily své povinnosti vůči státu. Mezinárodní orgány, pověřené ochranou menšin, nemohou podporovati menšiny v jejich politickém boji

proti vlastnímu státu a nemohou je chrániti proti důsledkům nového řádu v Evropě, proti nezadržitelnému postupnému vývoji, znamenajícím lepší zrovnoprávnění všech národností a všech občanů podle zásluh a práce každého, zdůrazňuje autor. Jelikož v moderním státě vybudovaném na principu demokratickém rozhoduje většina, třeba, aby též většina znala vyšší morální zákon a aby respektovala individuální práva jednotlivců a menšin. »Také menšiny mají právo na svobodnou existenci a jejich postavení ve státě nemůže býti rovno nevolnictví, i když snad nepomáhaly tvořit s ostatními smlouvu společenskou« (str. 248). Demokracie musí respektovati každou menšinu jako stát v zárodku, aniž ovšem může jí obětovati přítomnost, t. j. stát existující. Demokratický stát je povinen vyjít co nejdále vstříc požadavkům svých občanů po individuální svobodě v míře, která by neohrožovala jeho vlastní existenci. Podle autora nelze o tom pochybovati, že v Československu jsou dány veškeré předpoklady k národnostnímu smíru, neboť tu žijí vedle sebe v hranicích společného státu národnosti stojící přibližně na stejné kulturní výši. »Československý národ šťastně překonav vlastní silou překážky stavící se v cestu jeho samostatného vývoje, musí dnes vyvarovati se chyby, do níž upadl na konec německý idealism, t. j. nesmí se domnívati, že je národem vyvoleným, byt i tato zásada měla býti aplikována pouze v hranicích vlastního státu. Musí zůstatí věren zásadám národnostní snášenlivosti, ke kterým se tak slavnostně hlásil v době revolučního nadšení. Musí dokázati, že výstřelky nacionalismu jsou pouze automatickými reflexy sebeobrany, a musí si konečně být vědom, že k tomu, aby zmonopolisoval stát pro sebe, nemá oprávnění ani svou číselnou převahou, ani z toho titulu, že území státní je jeho historickým sídlištěm. Jeho vůdčí úloha ve státě musí být přirozenou funkcí kulturní, kterou osud jemu svěřil k tomu, aby byl spolu s ostatními západními Slovany pojícím článkem mezi východem a západem. Tuto funkci nemůže od něho žádná jiná národnost obývající československý stát převzítí. V tom jest jeho dějinné poslání a v tom jest jeho oprávnění k tomu, aby duševně československý stát řídil. Demokratické metody důsledně aplikované uvnitř státu určí nutně též směrnice zahraniční politiky československého státu, jehož hlavním úkolem je a bude přispěti ze všech sil k vybudování demokratického společenství států« (str. 259—260).

Takové jest myšlenkové jádro zajímavého spisu Fierlingerova, jenž zasluhuje, aby byl hojně čten už pro svou aktuálnost. Dodatkem budiž uveden ještě autorův soud o fašismu. Fašismus je si podle autora vědom toho, že upevnění demokratického řádu znamenalo by jeho neodvratný pád, a proto, aby řád takový znemožnil, neodmítá ani spojenectví sovětského Ruska a skýtá nám tak obraz paradoxní koalice dvou antidemokratických, v podstatě však rozdílných světů. Fašismus, který se postavil do služeb slepého nacionalismu, chce zastaviti nezadržitelný vývoj Evropy k demokratické organizaci. Je hrází z písku, která chce vzdorovat příboji moře. »Přes hluboké rozpory«, praví autor ke konci knihy, »jimíž je tak bohat život lidí a národů, lze tudíž tvrditi, že jsou tu určité síly určující náš vývoj k stále větší soudržnosti. Otázka národnostní spěje k svému řešení. Jednota světa se přece jen uskutěčňuje a to nejen snad po stránce dopravní techniky, nýbrž též po stránce organizace všech těch sil, které život udržují« (str. 338).

Jest jen litovati, že autor neopatřil spis příslušnými rejstříky.

A. Klímt.

BIBLIOGRAFIE.

ČESKÁ.

Bednář (Fr.). — Zápas moravských evangelíků o náboženskou svobodu v l. 1777—1781. V Praze, Král. čes. spol. nauk 1931. 641 str.

Čapek (E.). — Politická příručka ČSR. Sociologická studie. V Praze, Melantrich 1931. 205 str. 25.—.

Černý (Rud.). — Racionalisace, její hospodářské a mravní

důsledky. V Plzni, typ. Beniško 1931. 18 str. 1'50.

Dubreuil (Henri). — Dělníkem v Americe. (Roboti či lidé?) V Praze, Orbis 1931. 262 str. 33.—.

Engliš (Karel). — Ekonomie a filosofie. V Praze, Borový 1931. 55 str.

Klátíl (Fr.). — Na chvíli v SSSR. Praha, Mladé Proudy 1931. 111 str. 15.—.

Kochannyj-Goralčuk: Podkarpatská Rus v minulosti a pří-